

Katarzyna M. Cwynar

"Obraz Polski i Polaków w Europie",
Lena Kolarska-Bobińska (red.),
Warszawa 2003 : [recenzja]

Polityka i Społeczeństwo nr 2, 226-231

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna M. Cwynar

**LENA KOLARSKA-BOBIŃSKA (RED.): *OBRAZ POLSKI
I POLAKÓW W EUROPIE***

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH, WARSZAWA 2003, 344 SS.

Tom pod redakcją Leny Kolarskiej-Bobińskiej: *Obraz Polski i Polaków w Europie*, wydany w Warszawie w 2003 r., to rezultat badań przeprowadzonych przez Instytut Spraw Publicznych w ramach projektu obejmującego sondaż zarówno w Polsce, jak i w sześciu innych krajach UE (Austrii, Hiszpanii, Szwecji, Francji, Wielkiej Brytanii, Niemczech) oraz na Ukrainie w latach 1998–2001, dotyczących wzajemnej percepcji i postrzegania roli Polski w Europie.

Podjęcie tej inicjatywy było bez wątpienia przedsięwzięciem zasadnym, podkreślającym rangę promocji obrazu Polski na Zachodzie, istotnym szczególnie w obliczu wejścia kraju w struktury europejskie. Wizerunek Polski niewątpliwie odgrywa znaczącą rolę w stosunkach międzynarodowych, wpływając na zaufanie i chęć współpracy zarówno ze strony przedsiębiorców zagranicznych, jak i instytucji, kształtując lub ograniczając tym samym możliwości rozwoju polskiej gospodarki, co ma szczególnie znaczenie w osiągnięciu istotnej pozycji kraju wśród innych członków UE. Doświadczenia historyczne, tradycja, wartości to pryzmat, przez który społeczności innych narodów postrzegają Polskę, kształtując pewne stereotypy i uprzedzenia wobec Polaków.

Zbiór ten, ukazując czy wręcz potwierdzając wzajemny wizerunek Polaków i obywateli wybranych krajów, jest również swego rodzaju interpretacją stosunków międzynarodowych i świadomości politycznej obywateli tych krajów. Należałoby podkreślić, iż zmiana ukształtowanych stereotypowych elementów wizerunku danego kraju jest procesem powolnym, a świadomość wzajemnej percepcji, przedstawionej we wskazanym tomie, przede wszystkim wśród krajów UE, ułatwić może

właściwe ukierunkowanie działań zmierzających do obopólnych korzyści i porozumienia.

Ukazane wyniki badań empirycznych przeprowadzonych na podstawie jednolitych pytań kwestionariuszowych w poszczególnych krajach dają zarówno klarowny obraz wizerunku Polski, jak i możliwość ich wzajemnego porównania, ukazując pewne cechy wspólne czy też charakterystyczne jedynie dla danego kraju. Dane dotyczące wzajemnego wizerunku Polski i wskazanych krajów UE i ich interpretacja zawarte są w Części II. Postrzeganie Polski i Polaków w krajach UE oraz mieszkańców państw unijnych w Polsce – wyniki badań Instytutu Spraw Publicznych (s. 67–266). Część I. Socjologiczne aspekty stereotypów narodowych (s. 19–63), poprzedzona *Wprowadzeniem* (s. 7–8) i artykułem L. Kolarskiej-Bobińskiej *Odmienność oswojona. Obraz Polski w krajach Unii Europejskiej* (s. 9–16), stanowi społeczne i historyczne ugruntowanie wyników badań przedstawionych w Części II. Zbiór, prezentujący wprawdzie obraz Polski w wybranych krajach UE, zawiera również analizę wzajemnej percepcji Polaków i Ukraińców. Kwestię polsko-ukraińskich postaw wynikłych z badań sondażowych ukazuje Część III. Wizerunek Polski i Polaków na Ukrainie (s. 269–344).

Podkreślając wagę poruszanej w tym tomie problematyki, ograniczę się jednak, ze względu na obszerność tomu, do ukazania wybranych aspektów dotyczących procesu kształtowania się czy też zmiany percepcji Polski i Polaków w Europie, co – jak sądzę – odzwierciedli charakter i wartość wskazanej pozycji, a tym samym zachęci do jej lektury.

Istotną kwestią przy prezentacji wyników badań empirycznych jest nie tylko ich właściwa interpretacja, lecz również teoretyczno-metodologiczne uzasadnienie badanych zjawisk. Wyjaśnienie w tym przypadku uwarunkowań psychologicznych i kulturowych w procesie kształtowania postaw życia społecznego, modelujących i utrwalających określone stereotypy i uprzedzenia, jakie w niniejszym tomie zawiera Część I, pozwala jednocześnie na lepsze zrozumienie jego części empirycznej.

W artykule *Socjologiczne aspekty badań nad stereotypami* (s. 19–28) Aleksandra Jasińska-Kania, wyjaśniając zjawisko stereotypu, wskazuje na psychologiczne, socjologiczne, politologiczne, historyczne, etnograficzne i lingwistyczne podejście do badań tej problematyki, zmierzające do analizy społecznej genezy, źródeł i funkcji stereotypów. Podkreśla-

jąc ideologiczno-polityczne funkcje stereotypizacji i dystansów społecznych, koncentruje się na istotności stopnia powtarzalności i określonych tendencji kształtowania wyobrażeń i opinii o innych grupach społecznych. Skłonność do faworyzowania własnej grupy, stabilność hierarchii społecznego dystansu wobec innych narodowości, podobieństwo w hierarchizacji narodów i grup etnicznych przez różne kraje, moralnościowy i sprawnościowy aspekt zachowań w ocenie narodów jako najważniejsza charakterystyka (s. 22–26) – to według autorki zasadnicze typy regularności występujące w procesie kształtowania i utrwalania postrzeganego wizerunku danego kraju.

Teoretyczne ugruntowanie empirycznego ujęcia problematyki stereotypów poszerza w tej części tomu refleksja nad stosunkami polsko-niemieckimi pióra Zdzisława Krasnodębskiego: *Ponowne sąsiedztwo. Refleksja nad obecnymi stosunkami między Niemcami a Polakami* (s. 29–45). Autor, dokonując namysłu nad przyczynami utrzymujących się wzajemnie negatywnych percepcji, wynikłych przede wszystkim z historycznie zakorzenionych przekonań i doświadczeń głębokiego konfliktu, podkreśla w tym procesie znaczenie różnic w tradycjach państwowych i wyznaniowych, jak również rolę środków masowego przekazu i edukacji (s. 33–34). Zmaganie się z przewyżczeniem przeszłości, odmienna świadomość narodowa podtrzymująca w dalszym ciągu dystans na drodze do porozumienia utwierdza Autora w przekonaniu, iż dialog polsko-niemiecki utrzyma charakter spotkań dwóch „różnych (choć nie homogenicznych) społeczeństw, o zróżnicowanych (choć nie w pełni koherentnych lub jednolitych) symbolikach” (s. 44). Konkludując za Autorem, należałoby stwierdzić, iż to, czy sąsiedztwo Polski i Niemiec będzie nadal sąsiedztwem dwóch odmiennych narodów w zjednoczonej Europie, czy też osiągnie homogeniczny wymiar, zapewne zależeć będzie od wzajemnej inicjatywy w zmianie dotychczasowej „symbolicznej struktury”. Nie tylko bowiem doświadczenia historyczne kształtują obraz danego kraju. Współczesność może wizerunek ten utrzymywać, ale również zmieniać.

Teraźniejsze kontakty między narodami – jak podkreśla Michał Warchał w artykule: *Polska i Unia Europejska – wiedza, stereotypy, sympatie i antypatie* (s. 67–84) – oraz informacje przekazywane przez media to zasadnicze narzędzia kreowania wizerunku zarówno samego kraju oraz narodu jako pewnej całości, jak i jednostki (s. 67). Pod tym też względem przeprowadzono badania w wybranych krajach, a ich synteza przedstawiona przez M. Warchałę otwiera Część II (empi-

ryczną) tomu. Autor, wskazując na ogólne prawidłowości badanego zjawiska, sprawiające, że Polska jest postrzegana przez Zachód jako kraj biedny, o zbyt dużym wpływie Kościoła katolickiego na politykę (Niemcy 65%, Austriacy 53%, Szwedzi 40%, Francuzi 40%, Brytyjczycy 36%, Hiszpanie 34%) (s. 69), przedstawia następnie wizerunek Polaków jako zbiorowości oraz obraz przeciętnego Polaka. Mimo iż typowemu obywatelowi polskiemu przypisuje się – jak wskazuje Autor – pracowitość, zdyscyplinowanie, życzliwość, to jednocześnie cechy religijności skorelowane z zacofaniem (tak twierdzą zwłaszcza Niemcy i Austriacy) budują negatywne skojarzenia z narodem polskim (s. 73), co ma jednoznaczne skutki w akceptacji Polaka w życiu społecznym danego kraju, a w szerszym znaczeniu również członkostwa Polski w UE.

Przedstawione wyniki badań wskazują zarówno na korzyści, jak i obawy związane ze wstąpieniem Polski w struktury europejskie. Ten zacofany i biedny kraj, z wysoką stopą bezrobocia budzi lęk przede wszystkim z powodu nadmiernego napływu taniej i niewykwalifikowanej siły roboczej (Niemcy 45%, Austriacy 43%, Francuzi 41%, Brytyjczycy 39%), a także zagrożenie wzrostem przestępczości (Austriacy 45%, Niemcy 35%) (s. 78). Względy zaś przemawiające za przyjęciem Polski do grona członków Unii to przede wszystkim korzyści wynikające z możliwości rozszerzenia rynku zbytu i wymiany handlowej (Austriacy 52%, Niemcy 48%, Francuzi 36%, Brytyjczycy 35%) (s. 78). Te w większości negatywne skojarzenia mieszkańców państw Unii z Polską korespondują z opinią Polaków o tych krajach, aczkolwiek najmniejszą sympatią Polaków cieszą się Niemcy (s. 83).

Szczegółową analizę wyników badań respondentów, obejmującą analogicznie w każdym przypadku: wizerunek danego kraju, wizerunek Polski, poziom sympatii/antypatii do narodu, postrzeganie roli Polski i danego kraju w Europie, wizerunek typowego obywatela danego kraju i typowego Polaka, opinie na temat integracji Polski z Unią, zawierają poszczególne artykuły Części II zbioru: Małgorzata Sikorska *Polska – Austria. Wzajemny wizerunek* (s. 85–111); Adam Mielczarek *Polska – Hiszpania. Wzajemny wizerunek* (s. 112–128); Małgorzata Sikorska *Polska – Szwecja. Wzajemny wizerunek* (s. 128–139); Michał Warchał *Polska – Francja. Wzajemny wizerunek* (s. 140–172), Michał Strzeszewski, Michał Wenzel *Polska –*

Wielka Brytania. Wzajemny wizerunek (s. 173–202); Xymena Dolińska, Mateusz Fałkowski *Polska – Niemcy. Wzajemny wizerunek* (s. 203–266).

Schematyzacja wyników badań i ich graficzna prezentacja daje przejrzysty i porównywalny obraz poszczególnych analiz. Analogiczny sposób prezentacji i interpretacji danych sondażowych dotyczących Polski i Ukrainy, zawartych w Części III w opracowaniu Joanny Koniecznej *Polska – Ukraina. Wzajemny wizerunek* (s. 279–344), także jest dużą zaletą tego zbioru.

Obraz Polski i Polaków w opinii Ukraińców wskazuje na podobieństwo postrzegania przez Polaków społeczeństw krajów Unii Europejskiej. Wedle wyników badań Polska, będąc w „oczach Zachodu” „zacofanym” Wschodem, dla Ukrainy jest w pewnym stopniu uosobieniem Zachodu. Wejście Polski w struktury europejskiej wspólnoty daje wobec tego szansę o symbolicznym znaczeniu „znalezienia się – jak podkreśla Mateusz Fałkowski w artykule poprzedzającym analizę wyników badań wzajemnej percepcji Polski i Ukrainy *Polska jako Wschód i Zachód* (s. 269–278) – po zachodniej stronie rzymskiego, karolińskiego i oświeceniowego *limes*, po stronie »cywilizacji«, a nie »barbarii«” (s. 270). Wskazując na podobieństwo relacji polsko-niemieckich i polsko-ukraińskich we wzajemnym postrzeganiu się tych narodów, Autor podkreśla analogie w kształtowaniu sympatii wobec Zachodu i niechęci wobec Wschodu ze strony Niemiec i Polski. W pierwszym przypadku Wschodem jest Polska, w drugim – Ukraina (s. 275). W tym wzajemnym sąsiedzkim postrzeganiu odmienności i różnic mentalnych między Niemcami i Polakami oraz Polakami a Ukraińcami, w utrzymującym się, aczkolwiek malejącym dystansie wynikłym z doświadczeń historycznych Polska wydaje się więc nadal stać na granicy Wschodu i Zachodu. Niemniej jednak jej członkostwo w strukturach Unii daje nie tylko możliwość poprawy wizerunku na Zachodzie, lecz również okazję do przekonania innych o jej przynależności do struktur zachodnich.

Nie ulega wątpliwości, iż promocja pozytywnego wizerunku Polski związana z jej wstąpieniem do UE wymaga znajomości zarówno dotychczasowej percepcji narodu polskiego przede wszystkim w krajach członkowskich, jak również postrzegania społeczeństw tych krajów przez Polaków. Odpowiedzią i zarazem podstawą planowanej prozachodniej polityki promującej Polskę są niewątpliwie wyniki

badania sondażowych prezentowane w przedstawionym tomie. Lektura ta winna pozwolić na wyciągnięcie odpowiednich wniosków nie tylko socjologom i politologom, lecz również przeciętnemu Polakowi, by w swej świadomości bycia Europejczykiem dążyć do pozytywnego utrwalenia wizerunku społeczeństwa polskiego w Europie.